

ب) متفاوت سخن گفتن آنها. هر دو یک جمله‌ها را با شیوه‌های متفاوتی گفتند این نشان از چگونه گفتن متن در نوشته است.

۷) حکایت زیر را بخوانید و آنرا از دید قلمرو ادبی و فکری بررسی کنید.

روزی شخصی پیش بهلول بی ادبی نمود بهلول او را ملامت کرد که چرا شرط ادب بجا نیاوردی؟ او گفت چه کنم؟ آب و گل مرا چنین سرشته‌اند. گفت: آب و گل تو را نیکو سرشته‌اند اما لگد کم خورده است.

بی ادبی و ادب: تضاد / آب و گل: تناسب / سرشته‌اند: تکرار / لگد کم خوردن: کنایه از تلاش و زحمت کم / قلمرو فکری: اخلاق خوب یک ویژگی انبساطی نیست بلکه انسان آنرا با کوشش فراوان به دست می‌آورد. / نوع متن: تعلیمی اندرزی

درس دوم

تنظیم: فریبا کاظمی سعید - ناحیه ۵

سازها و عوامل تاثیرگذاری در شعر فارسی

مقدمه: در این درس می‌آموزیم که موسیقی و شعر چه ارتباطی با هم دارند. همانطور که از شعر در موسیقی استفاده می‌شود در درون خود شعر هم موسیقی داریم. یعنی همه اشعار موسیقی دارند و منظور از موسیقی در آنها، به طور کلی تناسب‌های نظم یا آوایی است. مهم‌ترین بخش این تناسب‌ها، چیزی است به نام وزن عروضی. حال وزن شعر اصلاً چیست؟ به آهنگ یا به عبارتی دیگر به ریتمی که از خواندن شعر احساس می‌کنیم وزن می‌گویند. زبان فارسی قابلیت خیلی زیادی برای ساختن وزن‌های مختلف دارد. در پژوهش‌های دانشگاهی، تا ۶۵۰ وزن مختلف برای شعر فارسی استخراج و معرفی کرده‌اند. (منبع: فرهنگ اوزان شعر فارسی، دکتر تقی وحیدیان کامیار، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد).

شعر ذاتاً با موسیقی آمیخته است. از همان قدیم الایام هم، شاعران خود را همراه با موسیقی و با صدای خوش می‌خواندند. مثلاً معروف است که رودکی هم شاعر بوده و هم صدای خوبی داشته است. یعنی شعرش را در دربار شاه خودش می‌خوانده است. وزن‌های مختلف، هر کدام برای محتواهای مختلف به کار می‌روند. یعنی اینکه شاعران برای هر حس و حالی و موضوعی از یک سری اوزان خاص متناسب با همان حال و هوا استفاده می‌کنند تا شعرشان حداکثر تاثیرگذاری ممکن را داشته باشد. مثلاً در قصیده برای القای روحیه جنگاوری، از وزن‌های محکم و کوبنده استفاده می‌شود و بالعکس در غزل، برای بیان احساسات عاشقانه از وزن‌های روان و ساده استفاده می‌شود. جایی هم که حال و هوا غمناک است از وزن‌های کش‌دار و در فضای شاد، از اوزان سریع و ریتمیک استفاده می‌شود.

مثالین شعر را بخوانید: «آرد هوای نای، مرا ناله‌های زار جز ناله‌های زار چه آرد هوای نای؟»

شاعر این شعر را در زندانی به نام «نای» سروده است. (مسعود سعد سلمان) این شعر لحن کش‌دار و پر غصه دارد و در ذهن خواننده آه و ناله و شکایت را تداعی می‌کند.

مثال دیگر برای لحن شاد: «مرده بودم، زنده شدم، گریه بدم، خنده شدم / دولت عشق آمد و من دولت پاینده شدم» (مولوی)

در این مثال برعکس شعر قبلی وزن شعر تند و خیزشی یا جهشی است و انسان ناخودگاه متوجه فضای شاد آن می‌شود.

خلاصه درس:

همه ملت‌ها از موسیقی بهره مند هستند. شعر و موسیقی هر دو برای برانگیختن حس و حال عاطفی به کار می‌روند. یعنی حالت‌هایی مانند غم، شادی، عشق، امید، حیرت و...

اساسی‌ترین عامل پیدایی شعر، عاطفه است. عاطفه همان حالت روانی - روحی است که شاعر از رخ دادن حادثه‌ای در خود احساس می‌کند و از خواننده می‌خواهد که با وی در آن شریک شود. شاعر برای بیان منظور خود، زبان را به شکلی خاص به کار می‌برد؛ یعنی واژگانی را بر می‌گزیند که در کنار هم، آهنگ و وزن داشته باشند. وزن و آهنگ در انتقال عاطفه تأثیرگذار هستند. رعایت تناسب میان آهنگ و وزن با محتوا و حال و هوای سخن از نظر روحی - روانی اهمیت دارد. در شعر حماسی می‌توان از وزن و آهنگ کوبنده، کوتاه، ضربی و تند برای غنی‌تر کردن فضا استفاده کرد. البته عامل القای یک فضای عاطفی و روحی مانند حماسه، وزن شعر نیست. عوامل دیگری مانند کلمات، لحن کلام، شیوه تصویر سازی و ... هم اهمیت دارند، اما مهم‌ترین عامل میان این‌ها، وزن است. وزن در شعر پس از عاطفه که رکن معنوی شعر است، مهم‌ترین و موثرترین عامل در شعر است.

علت این‌که انسان شعر را بیشتر از نثر می‌خواند، علاقه به زمزمه و آواز خوانی است که به وسیله وزن به وجود می‌آید. وزن جزء طبیعت شعر است و جنبه تزئینی ندارد. اکثر کتاب‌های مقدس‌دارای آهنگ و موسیقی خاص هستند. گوش نوازی و خوش آهنگی باعث تأثیرگذاری بیشتر در انسان می‌شود. وزن ادراکی است که از احساس نظم حاصل می‌شود و امری حسی است و بیرون از ذهن وجود ندارد. وسیله ادراک آن نیز حواس ماست.

تناسب و هم‌سویی وزن و عاطفه، قدرت تأثیرگذاری یک اثر را افزایش می‌دهد. توجه به فضای عاطفی و آهنگ متن، سبب کشف لحن می‌شود و تشخیص لحن شعر، خواندن را دلنشین‌تر و درک محتوا را آسان‌تر می‌کند.

پاسخ خود ارزیابی‌های درس دوم

۱- الف) از تکرار منظم موسیقی به خوبی بهره برده شده است و هم‌سویی وزن و عاطفه بر قدرت اثرگذاری آن افزوده است، همچنین استفاده از واج بلند «ا» به‌اندوه‌گین بودن شعر کمک کرده است. وزن شعر طرب انگیز و نرم و لطیف است.

ب) آهنگ کلام با محتوای آن هم‌سو است و وزن شعر ریتمی و تند است.

پ) وزن و آهنگ کوبنده، کوتاه و ضربی است که بار حماسی فضای شعر را غنی کرده است و وزن و آهنگ با محتوا هم‌آهنگی کامل دارد.

ت) شاعر در این شعر از تکرار منظم موسیقی به خوبی بهره گرفته، وزن و عاطفه با هم‌سو هستند. موسیقی و وزن بر خاسته از این شعر حالت عاطفی شاعر را به خواننده به خوبی منتقل می‌کند و شادی شاعر به خوبی قابل درک است.

۲- الف) سخن شاعر با وزن و آهنگ در آمیخته و حالت شادی و نشاط درونی او را منتقل می‌کند.

ب) حالت غم‌واندوه را به خواننده منتقل می‌کند از سنگینی وزن شعر به خوبی می‌توان به این حس پی برد.

پ) این شعر بار تعلیمی دارد و مضمون پند و اندرز را در خود جای داده است. وزن شعر هم حالت نصیحت گونه را القا می‌کند.

آزمون پایانی چهار گزینه‌ای درس دوم

۱- اساسی‌ترین عامل پیدایی شعر کدام است؟

الف) وزن ب) عاطفه ج) عناصر خیال د) آهنگ

۲- کدام گزینه در مورد وزن نادرست است؟

الف) وزن جزء طبیعت شعر است. ب) وزن در انتقال عاطفه تأثیرگذار است.